

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ

У статті розглядаються особливості формування громадської думки про соціальне сирітство та аналізуються чинники, що на неї впливають.

Ключові слова: громадська думка, соціальне сирітство, суспільство, суспільне ставлення, діти-сироти, соціалізація.

This article describes how public opinion about social orphanhood is formed and analyzes factors that influence it.

Key words: public opinion, social orphanhood, society, societal opinion, orphan children, socialization.

У всьому світі завжди були і є діти-сироти, і наша країна, звичайно, не виключення. Але сьогодні складна соціально-економічна ситуація в країні, на жаль, впливає і на українську сім'ю. Йдеться мова про відносно нове явище - соціальне сирітство, тобто про ті неблагополучні родини, яких позбавляють батьківських прав, а також про матерів, які самостійно залишають своїх новонароджених дітей, сподіваючись, що держава зможе виховати з них гідних людей.

Теоретичне і практичне значення теми статті полягає в тому, що громадська думка на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства стає дієвим інструментом моделювання поведінки та уявлень людей щодо певного явища. Розглядаючи соціальне сирітство як суспільну проблему для майбутнього України та визначаючи соціально-психологічні тенденції поширення даного явища постає потреба розгорнутого соціологічного та соціально-психологічного осмислення явища в теоретичному і практичному аспектах.

Мета статті — розглянути роль громадської думки в формуванні феномену соціального сирітства і визначити показники та чинники її формування й поширення феномену.

Ставлення суспільства до дітей відображає загальний рівень захисту та поваги прав людини. Якщо держава піклується про своє майбутнє покоління, вона повинна намагатися забезпечити повагу їх гідності, створити належні умови для всебічного розкриття їх здібностей, закласти основи для їх повноцінного та плідного життя. Більшість країн світу визнає, що діти, які не можуть жити зі своїми батьками внаслідок сирітства, бездоглядності або злиднів, відносяться до особливої вразливої категорії. Однією з найбільш складних задач, які постають перед будь-яким суспільством – попередити передачу таких дітей під державну опіку, що призводить до остаточного розриву сімейних стосунків. Сьогодні більшість розвинутих країн реалізує ефективні програми альтернативної опіки. Цілком правомірним є твердження, що якість системи опіки є точним відображенням гуманності суспільства і його здатності створити краще майбутнє для вразливих категорій дітей. Не останню роль в подоланні явища соціального сирітства відіграє громадська думка.

Громадська думка належить до числа найпоширеніших соціально-психологічних масових явищ, які функціонують у великих соціальних групах, у суспільствах. Вона може формуватися як стихійно, так і цілеспрямовано, а її деформація призводить до хибних стереотипів, оцінок і поведінки, до виникнення негативних традицій, спотворення моральних цінностей, що і відбувається з проблемою соціального сирітства. Слід мати на увазі, що громадська думка виступає в різних смислових вимірах. Таких вимірів може бути щонайменше три. На цей нюанс звертає увагу російський дослідник М.К.Горшков у своїй диспозитивно-настановній концепції громадської думки. Беручи до уваги тричленну будову аттитюду він досліджує громадську думку в трьох вимірах. В першому вимірі він аналізує громадську думку як суб'єктивно-психологічне явище (оцінку), у другому - як місток від суб'єктивно-психологічного явища до практичного - настанову, і, нарешті, позицію щодо певного об'єкта, у третьому вимірі це означає соціальну поведінку [3].

Звертаючись до тлумачення громадської думки Є.А.Якубою, яка визначає її як особливий стан реальної свідомості мас, що виражає домінуюче ставлення, позицію щодо актуальних суспільно значущих питань, можна виокремити такі ознаки громадської думки:

1. Громадська думка – не просто сума окремих думок, а їх органічне злиття, своєрідне концентроване вираження колективного розуму суспільства, класу, прошарку.

2. Будь-яка громадська думка – це стійкий прояв інтересів людей до певних явищ. Без зацікавленості не може бути громадської думки, яка виникає лише тоді, коли зачіпаються інтереси населення: матеріальні, політичні, духовні.

3. Громадська думка є певним стійким ставленням населення до тих явищ і процесів, які потрапляють в сферу їх інтересів.

4. Громадську думку слід розглядати як інститут суспільства, що виражає волю людей, які беруть участь в управлінні суспільством [11].

Таке розуміння громадської думки дає можливість з'ясувати те, на що потрібно звертати увагу при визначенні чинників формування

громадської думки про соціальне сирітство. Тут має місце і концентроване вираження колективного уявлення (1), яке в окремих випадках може безпосередньо зачіпати інтереси людей (2), має місце стійкість ставлення населення до цього явища, але доки в сучасній Україні не вивчалось (3). Що стосується волі людей, то насправді вона в сучасному суспільстві залежить від ставлення до цього явища лідерів громадської думки, таких як ЗМІ і оприлюднених в них законодавчих актів та урядових рішень.

Носіями громадської думки є окремі особистості й групи населення, її безпосередні "виразники". Залежно від змісту висловлювань носіїв громадської думки існує декілька типів суджень: оціночні, аналітичні, конструктивні.

- В *оціночних* судженнях міститься оцінка ставлення населення до фактів та явищ дійсності. Вони є найпоширенішими;
- В *аналітичних* судженнях здійснено аналіз відношення населення до фактів дійсності;
- В *конструктивних* судженнях на підставі аналізу й оцінки програмується соціальні відносини і процеси [5].

Громадська думка може бути моністичною, плюралістичною й одностайною. Може виступати правильним, реалістичним або хибним, ілюзорним уявленням щодо дійсності. У цілому нинішній стан громадської думки характеризується ідейною строкатістю, великою емоційною насиченістю. В Україні вона відповідає суспільству, що знаходиться на шляху розбудови демократичної суверенної державності.

Громадська думка формується під впливом багатьох факторів як стихійно (під час спілкування, освоєння індивідуального та колективного досвіду), так і цілеспрямовано. Взагалі формами прояву громадської думки є: оцінка, скарга, порада, схвалення, побажання, незадоволення, осуд, несхвалення, незгода, протест. Що ж ми спостерігаємо стосовно громадської думки про соціальне сирітство? Тут визначеності поки що немає. Важлива риса громадської думки – розгляд будь-якої події, явища, що відбувається у суспільстві, з точки зору схвалення чи осуду, тобто з точки зору оцінки. Отже, відтворення дійсності у громадській думці носить переважно оцінний характер. А оскільки у суспільстві немає такого визначеного оцінного ставлення до такого важливого феномена як соціальне сирітство (ні схвалення, ні осуду), то слід впливати на формування соціально прийняттого ставлення до даного явища.

В громадській думці оцінювання дійсності відтворює позицію певних груп і прошарків суспільства. Однак тут немає автоматизму, позаяк на формування і вираження думок, окрім групових інтересів, суттєво впливають інші чинники: ступінь усвідомлення окремими членами суспільства групових інтересів, рівень поінформованості населення, діяльність органів управління з вивчення та використання громадської думки тощо. Соціальна оцінка, яка виражає схвалення чи осуд, складається на основі елементів знання. Вони виступають у формі інформованості людей, тобто наявності у них певної сукупності даних, уявленнє про різні явища дійсності.

Слід звернути увагу на пропозицію відомої німецької дослідниці громадської думки Е.Ноель-Нойман, яка пропонує розглядати

громадську думку як раціональність, яка відіграє роль інструмента в процесі формування і прийняття рішень в умовах демократії. Так, історія розвитку людства свідчить, що нехтування проблемами дитинства може завдати не виправної шкоди державі й суспільству. Історією розвитку цивілізованих націй доведено: існує прямий і безпосередній зв'язок між суспільством та його ставленням до дітей: життєздатне суспільство завжди піклується про своїх дітей та їх належне виховання. В Україні в останні десятиріччя створилось неналежне ставлення до дітей, які потребують батьківського піклування і залишились без батьківської турботи та без сімейного оточення. Це йде всупереч народним традиціям та нехарактерно для українського менталітету.

Як свідчить статистика, у 2004 році в Україні (тільки у пологових будинках) було зафіксовано 1549 відмов від новонароджених. У наступні роки намітилася позитивна тенденція до зменшення таких заяв: у 2005-му — 1246, 2006-му — 998, 2007-му — 662. При цьому слід зазначити, що народжуваність дітей паралельно зростала [14]. За даними Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України, щороку у пологових будинках України лишаються сиротами 600 новонароджених, а за кількістю дітей, які перебувають в інтернатах, Україна посідає одне з перших місць в Європі. Найчастіше матері відмовляються від малюків через відсутність житла, грошей або підтримки родичів. Опинившись у складній ситуації вони не знають, куди податися і в кого просити допомоги. У перші роки життя дитина потребує особливої уваги матері – від цього залежить фізичний та психічний розвиток малюка, а також формування його світогляду.

Малюкам, які перебувають у виховних закладах соціального захисту (будинках дитини), в яких неможливо створити при всіх численних витратах коштів такий морально-психологічний клімат, що сприяв би повноцінній соціалізації дитини та підготовці її до самостійного життя у суспільстві. Спеціальними психологічними дослідженнями (І.Дубровіна, Т.Землянухіна, М.Лісіна, А.Прихожан, В.Толстих) підтверджено, що вихованці інтернатних закладів відрізняються від дітей, які виховуються у сім'ях, за станом здоров'я, розвитком інтелекту та особистості. Більшість випускників державних закладів виховання для сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування зазвичай збільшують категорію знедолених верств суспільства. Як правило, ці люди, не маючи досвіду родинної соціалізації, не здатні передати сімейні цінності в дорослому стані. Вони відтворюють потенційних сиріт, зводячи усі позитивні зусилля у подоланні сирітства нанівець.

Хоча сучасне суспільство і небайдуже до дітей, яким не пощастило з батьками, проте спостерігається недостатня усвідомленість людьми негативних наслідків утримання та виховання дітей-сиріт в закладах інтернатного типу. Не залишаються осторонь і громадські організації, студенти, школярі, бізнес-структури. Вони організують спонсорську допомогу, акції зі збору допомоги (одяг, взуття, підручники, канцтовари, продукти харчування, солодощі, подарунки), влаштовують свята для вихованців дитячих будинків. Насправді діти-сиріти потребують уваги зовсім іншого ґатунку: в першу чергу прив'язаності до тих дорослих, які опікуються ними, до тих, хто приділяє їм увагу кожного дня, виокремлюючи себе і їх від навколишніх, так, як це робиться в родині.

Тільки таке виховання дає можливість дитині повноцінного соціального і розумового розвитку, а не тільки фізичного виживання.

Усталена в Україні система державної опіки над дітьми-сиротами та дітьми, які залишились без батьківського піклування, існує понад 80 років. Система структурована таким чином, що з часу свого народження до набуття повноліття такі діти мають можливість бути доглянутими державними закладами, завданням яких є утримання, виховання, навчання та надання професійних навичок. Інтернатна система утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за рахунок своєї розгалуженості, чіткої регламентованості діяльності, фінансової підтримки з боку держави та зручності у влаштуванні дітей на тривалий час, при всіх її недоліках, продовжує займати вагомe місце в системі державної опіки. В той же час кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують державної турботи та сімейного виховання, з кожним роком збільшується. На сьогодні в Україні налічується понад 100 тис. таких дітей, з яких майже 29 тисяч утримується, виховується та навчається в інтернатних закладах, що перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я, Мінпраці. Ці діти, відповідно, позбавлені сімейного оточення, материнської та батьківської турботи, та головне – соціальної адаптації з раннього дитинства [11].

В Україні функціонує 273 інтернатних закладів різних типів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування дошкільного і шкільного віку системи Міністерства освіти і науки (16,6 тис. дітей), Міністерства охорони здоров'я (4,9 тис), Мінпраці (7,3 тис). Ці заклади мають статус так званих "сирітських". До їх числа належать 55 загальноосвітніх шкіл-інтернатів, 114 дитячих будинків, 48 будинків дитини та 56 дитячих будинків-інтернатів [14].

Специфіка громадської думки щодо явища соціального сирітства нам недостатньо відома. Зрозуміло, що в суспільстві все ще не усвідомлена роль ранньої соціалізації, перших місяців життя і розвитку дитини. Саме тому і нікого не жахає те, що молоді матері залишають немовлят одразу у пологовому будинку. А оскільки суспільна думка виступає і як ціннісне ставлення, позиція (схвалення-несхвалення, підтримки-осудження, прийнятності-неприйнятності й т.д.) певної суспільної групи з життєво значимого для неї питання (проблеми), то формування суспільної думки є показником важливості, значимості питання для групи, включеності групи в певну систему відносин, широти (вужкості) її суспільних інтересів, рівнів розвиненості (нерозвиненості) самої групи. Суспільна думка має ціннісно-регулятивний, практично-діючий характер, що знаходить пряме відбиття в поведінці й діяльності групи, суспільства в цілому. Стосовно групи суспільна думка виконує цілий ряд життєво важливих функцій: інформування й консультування своїх членів з певного питання (проблеми), контроль за їхніми діями й поведінкою, визначення позиції й припустимих (прийнятних, бажаних) способів рішення проблеми, форм участі з певного роду діяльності [8].

Грунтуючись на цьому можна констатувати, що громадська думка є проявом (станом) громадської свідомості, у котрій відбивається перш за все оцінка великими соціальними групами, народом в цілому явищ, які являють собою актуалізований громадській інтерес.

Висновки. Громадська думка діє практично в усіх сферах життя суспільства, але висловлюється далеко не з кожного приводу. У поле

зору громадської думки потрапляють лише ті проблеми, які викликають громадський інтерес, виділяються актуальністю і в принципі допускають багатозначне тлумачення, можливість дискусії. У якості суб'єкта — носія громадської думки виступають як ті чи інші соціальні спільності в цілому, так і сектори, що їх складають, незалежно від змісту і знаку висловлюваних ними суджень, від того, чи складають вони "більшість" чи "меншість". У відповідності з цим громадська думка за своєю структурою може бути моністичною, одностайною чи плюралістичною, складеною з різних, не співпадаючих точок зору. У кожному конкретному випадку ці та інші характеристики громадської думки визначаються дією багатьох факторів — складом спільності, мірою збігу інтересів прошарків і груп, що входять до неї, характером обговорюваного питання тощо. Саме в цьому контексті слід звертати увагу на особливості формування громадської думки стосовно соціального сирітства, адже поширення практики влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у сім'ї безпосередньо залежить від обізнаності населення України щодо причин та наслідків соціального сирітства, специфіки різних форм сімейного виховання дітей-сиріт.

Література: 1. Бурдые П. Социология политики. — М.: Sociologos, 1993. — 336 с. 2. Гегель. Философия права. — М.-Л., 1934. — Т. 7. — С. 336. 3. Горшков М. К. Общественное мнение: История и современность. М.: Наука, 1988. - С. 34. 4. Грушин Б.А. Мнение о мире и мир мнений. Проблемы методологии исследования общественного мнения. — М.: Политиздат, 1967. — 400 с. 5. Дзюба М.Т. Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки// <http://209.85.129.132/search>. 6. Енциклопедія політичної думки / За ред. Д. Міллера. — К.: Дух і Літера, 2000. — 472 с. 7. Катрин С. М. и др. Паблик рилейшнз. Теория и практика. Восьмое издание, М. -С. Пб. - Киев, 2001. 8. Комаровский В. С. Государственная Служба и СМИ. — Воронеж. Издательство ВГУ, 2003. - С. 105. 9. Нозль-Нойман З. Общественное мнение: Открытые спирали молчания. - М.: "ФАИР", 1996, 98с. 10. Сулек К, Социология массовых коммуникаций. М. Изд. Гр. Астель, 1999. С. 19. 11. Саволайнен Вікторія Право дітей-сиріт на повне державне забезпечення // Правовий тиждень. — 2008. - №28 (101) 8 липня // <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=512>. 12. Сурмін Ю.П. Теорія громадської думки: Курс лекцій. — К. МУП, 1999. — 72с. 13. Устина Стефанчук. Громадська думка як об'єкт дослідження: методологічні принципи та особливості. Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції. - Львів, 10-11 травня 2007 року) / Укл. Поліщук М., Скочиляс Л., Угрин Л. — Львів, ЦПД, 2008. - 308 с. 14. Філіпенко І. Як зберегти маму: Жінок-відмовниць переконують не відмовлятися від новонароджених дітей / І. Філіпенко // День. - 2008. - 12 вер.(№163). - С. 22.